

Žďárským pomohl Jiří z Poděbrad

Minule jsme v rámci 600. výročí Jana Žižky nahlédli s městským historikem Miloslavem Lopaurem do Žďáru v době husitských válek. Dnes nás žďárským klášteřem pohusitské doby provází další místní historička Lenka Šimo.

■ Lenka Kopčáková

Jak již víme, Žďár při tažení husitů na Moravu v letech 1422-23 neovládlo polní vojsko, ale zdejší kališnická šlechta. Tehdy ještě Žďár nebyl žádným městem, ale obcí při cisterciáckém klášteře Fons Beatae Mariae Virginis, čili Studnice Blahoslavené Panny Marie.

V husitských dobách měl náš region ve své moci pan Hynek Ptáček z Pirkštejna, držitel Polné a Příbyslavi. Z minula také víme, že po jeho smrti v létě 1444 zdejší moc zdědil synovec Jiří z Kunštátu a Poděbrad se svým synem Viktorinem. Jiří coby zemský správce jmenoval v roce 1447 husitského vladaře nad Žďárem, Mikuláše z Buchova.

Historička Lenka Šimo v areálu žďárského klášteřa již od studentských let působila jako průvodkyně a klášter, stejně jako Zelená hora jsou její srdeční záležitosti.

Jak na úvod vysvětluje, žďárský klášter měl před husitskými válkami široké majetky a disponoval vesnicemi, rychtami a dvory. Centrum kolem Žďáru bylo strategicky nejlepší, ale klášter měl své majetky i na jižní Moravě, např. vinné a obilné desátky v Zaječci. Když do Žďáru vpadli husité, klášterní majetky cisterciákům zabavili.

Ve Žďáře se po staletí vine pověst o mniších, které husité oběsili v klášteře na lipách. Lenka Šimo říká, že dobové zápisy o události neexistují a dnešní historici mají k dispozici až pozdější barokní zápisy.

„Pokud tedy k tragédii došlo, mohlo to být mezi lety 1422-23. Části mnišů se podařilo uniknout a uchýlit do brněnského klášteřa,“ uvádí historička s dodáním, že podle dobových dokumentů z oblasti hospodaření klášteřa ale jeho kontinuita nebyla přerušena ani v husitské době.

Právě toto období ve Žďáře je podle Lenky Šimo naplněno řadou paradoxních situací. „Mezi zakladateli žďárského klášteřa byla rodina pánů z Kunštátu, přitom s vypleněním klášteřa je spojováno jméno Viktorina z Kunštátu, otce budoucího krále Jiřího z Poděbrad,“ poukazuje.

Jiří, ještě coby zemský správce, naopak zdejšímu katolickému klášteřu pomohl. Krev není voda a rodová linie k zakladatelům klášteřa byla pro něho i přes rozdílnost víry zavazující.

„Jiří z Poděbrad nebyl přímým potomkem Bočka z Pernegu, ale svou rodovou linií navazoval na jeho bratra Kuna ze Zbraslavi (zakladatele Kunštátu). Jiříkova pomoc klášteřu byla velmi intenzivní,“ uvádí historička.

Když se po husitských válkách mniši do Žďáru vrátili, Jiřík jim v nelehkém období pomohl s obnovou klášteřa.

„Cisterciáci se snažili získat majetek zpět. Mnohé soudní spory se táhly dlouhou dobu a řadu uchvácených věcí

KLANĚNÍ rytířů. Ve žďárské bazilice máme evropsky významnou malbu. Pod omítkou však značně utrpěla.

Foto: archiv L.Š.

LENKA ŠIMO, žďárská historička.

Foto: Lenka Kopčáková

se již klášteřu nepodařilo navrátit,“ říká Lenka Šimo. To se podle jejích slov týká hlavně moravských vesnic, kde měl žďárský klášter předtím vinné desátky. V rámci navrácení majetku a desátků se podle historičky objevily i spory s některou šlechtou, např. s Pernštejnými.

Jak již Lenka Šimo naznačila, na předhusitské mapě rychtářství a dvorů ve vlastnictví žďárského klášteřa se drtivá většina nacházela ve strategickém dosahu konventu. Po husitských válkách se klášteřu podařilo získat zpět např. Vojnův Městec, Vysoké a blízké obce. Ale cisterciáci našli i řadu pustých vsí. Jednou z nich byla třeba Vetla.

Vzácné nástěnné malby

V pohusitské době se do žďárského klášteřa vrátil jen zlomek starších mnišů. Jiřík pak v roli českého krále

ještě obnovil klášteru předchozí královské výsady. „V roce 1462 mu zcela nově udělil právo pontifikálie. Podle této listiny směl představený žďárského klášteřa nosit mitru a berlu, což bylo větší prestiže.“

Získání výsady užívání pontifikálie připomíná nástěnná malba v Severní kapli dnešní baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše,“ informuje historička.

Na malbě je vyobrazen opat s mitrou na hlavě a berlou. Udělení práva přihlíží skupina cisterciáků. „Bratři v šedých kutnách jsou konvršové, což byli laičtí bratři přijímaní zejména na zemědělské a manuální práce,“ říká Lenka Šimo pro zajímavost.

Ještě starší a velmi vzácnou nástěnnou malbu nalezneme v bazilice vpravo od hlavního oltáře. Znárodnuje výjev klanění 14 klečících rytířů Panně Marii s Ježíškem. Vznikla v pohusitském období, kdy se klášter vzpamatoval z uchvácení. Tato nástěnná malba evropského formátu je pro Žďár velmi významná.

„Nástěnnou malbu jsme schopni docela dobře datovat, byť byla velmi poničena. K jejímu odkrytí došlo při rekonstrukci kostela v letech 2006-2008. A já měla to štěstí, že jsem se k tomu nachomýtl. Zrovna jsem hledala absolventské téma v oboru dějin umění. Touto nástěnnou malbou jsem se pak podrobně zabývala,“ říká historička Lenka Šimo.

Podle jejích slov jsou zajímavé první dvě klečící postavy rytířů.

„První je Boček z Pernegu, kterého lidé znají jako Bočka z Obrán. Byť Obrány by se neměly používat,“ podotýká. „Druhou postavou je Jiří z Poděbrad. Je znázorněn na stejné pozici jako zakladatel, má velice výjimečné postavení. To, že nese v ruce kostel, je symbolická rovina. Takto se na nástěnných malbách zobrazovaly donátorské scény, pokud šlechtic nebo král založil či obnovil klášter, kostel apod...“ vysvětluje s dodáním, že Jiří z Podě-

brad bývá někdy ve starší literatuře označován jako druhý zakladatel, dnes bychom spíš řekli obnovitel.

„U Jiřího z Poděbrad bychom čekali, že bude mít na hlavě korunu, ale on ji tu nemá. Takové královské insignie by autor obrazu rozhodně neopomněl zdůraznit. Proto se domníváme, že malba vznikla ještě před korunovaci Jiřího českým králem,“ vysvětluje historička. Ke korunovaci, jak známo, došlo v roce 1458. Zde na této malbě je ještě zemským správcem.

„Takže máme docela přesný rozptyl, malba mohla vzniknout od začátku 40. let do roku 1458. Domníváme se dokonce, že Jiřík byl objednavatelem malby,“ dodává Lenka Šimo.

Nástěnná malba byla několik staletí pod omítkou a historici se domnívají, že zakryta byla při barokních santiniovských opravách kostela. Ale vědělo se o ní, malbu zmiňuje i opat Steinbach.

„Malbu restaurátoři odkryli až v roce 2007 a místy je značně poškozená. Nevíme tedy, kdo byli všichni ti rytíři. Nápisové pásky nad postavami bohužel nejsou kompletně dochované a v některých případech máme jen tzv. predikát, např. z Kunštátu,“ říká Lenka Šimo. Sama se snažila o rekonstrukci a některá jména s pomocí pramenů a literatury vypátrala. Perličkou podle ní je fakt, že na malbě je vyobrazen i otec Jiřího z Poděbrad – Viktorin z Kunštátu. „To je velký šok, neboť právě tento muž je spojen s vypleněním klášteřa. Ale Jiřímu jako objednavateli malby nejspíš nikdo neupíral, aby tu nechal vyobrazit i svého otce,“ dedukuje historička.

Protože zakladatelskými rody klášteřa jsou Kunštát a Lichtebugové, historici pátrali, zda se podobná nástěnná malba nenachází i na druhé straně oltáře, kde by mohl být nějaký odkaz k Lichtenburkům. Ale bohužel se při restaurování a opravách kostela nic nedohledalo.

(Pokračování na str. 12)